

Prof. dr Ivanka Marković

Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci

KAZNA MALOLJETNIČKOG ZATVORA

Kazna maloljetničkog zatvora predstavlja specifičnu vrstu kazne lišenja slobode, koja se od drugih kazni lišenja slobode koje poznaje naše zakonodavstvo (zatvor i dugotrajni zatvor) razlikuje po mnogim specifičnostima. To je i razumljivo ako se ima u vidu činjenica da se radi o kazni koja se izriče maloljetnim učiniocima krivičnih djela čiji biopsihološki i sociološki razvoj ličnosti nije još uvijek dovršen i na koje, upravo zbog toga, institucionalni tretman može i negativno djelovati. Iz tog razloga, mogućnost izricanja ove kazne predviđena je samo izuzetno, uz ispunjenje svih zakonom predviđenih uslova. Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku uvedene su određene novine u regulativu kazne maloljetničkog zatvora, pri čemu su učinjeni određeni propusti koji dovode u pitanje legitimnost i legalitet novog zakonskog rješenja.

Autorka u radu ukazuje na sve specifičnosti kazne maloljetničkog zatvora, uz istovremenu kritičku analizu relevantnih zakonskih odredaba.

Ključne riječi: Stariji maloljetnik; Kazna maloljetničkog zatvora; Visok stepen krivice; Teške posljedice djela.

1. OPŠTE NAPOMENE

Krivičnopravna reakcija društva na maloljetničku delinkvenciju odlikuje se određenim specifičnostima koje proizlaze iz opšteprihvaćenog stava da maloljetni učinioci krivičnih djela nisu još uvijek formirane, socijalizovane ličnosti, odnosno da se od punoljetnih učinilaca krivičnih djela razlikuju po svojim biopsihološkim i sociološkim karakteristikama. Uglavnom se smatra da je vršenje krivičnih djela od strane maloljetnih učinilaca najčešće rezultat njihove vaspitne zapuštenosti i da je prema njima neophodno reagovati mjerama vaspitnog karaktera, a krivičnopravne mjere retributivnog karaktera mogu se primjenjivati samo izuzetno. U skladu sa navedenim, većina savremenih zakonodavstava posebnim zakonima reguliše

krivičnopravni položaj maloljetnih učinilaca krivičnih djela, dajući prioritet diverzionom modelu postupanja koji omogućuje primjenu različitih alternativnih mjera izvan redovnog krivičnog postupka.

U navedenom smislu postupa i naš zakonodavac, te Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku,¹ pored krivičnih sankcija za maloljetne izvršioce krivičnih djela, predviđa i alternativne mjere, odnosno policijsko upozorenje i vaspitne preporuke. Krivične sankcije za maloljetne učinioce krivičnih djela su vaspitne mjere, kazna maloljetničkog zatvora i mjere bezbjednosti. Zakonodavac izričito navodi da je obaveza tužioca za maloljetnike i sudije za maloljetnike da, u skladu sa principima i pravilima propisanim zakonom i podzakonskim aktima, ne pribjegavaju vođenju formalnog krivičnog postupka, nego da slučaj maloljetnog učinioca krivičnog djela riješe primjenom vaspitnih preporuka. Ukoliko to nije moguće, primjenjuju se vaspitne mjere, a prednost u izricanju vaspitnih mjera uvijek imaju mjere upozorenja, zatim mjere pojačanog nadzora te zavodske mjere. Kazna maloljetničkog zatvora izriče se samo ukoliko, zbog određenih razloga, ne bi bilo opravdano izreći vaspitne mjere.

2. USLOVI ZA IZRICANJE KAZNE MALOLJETNIČKOG ZATVORA

Kazna maloljetničkog zatvora najteža je krivična sankcija predviđena za maloljetne učinioce krivičnih djela koja se, u skladu sa načelom postupnosti u izricanju krivičnih sankcija maloljetnim učiniocima krivičnih djela, može izreći samo izuzetno. Iako između vaspitnih mjera i kazne maloljetničkog zatvora postoje značajne razlike, kako u pogledu uslova za njihovu primjenu, tako i u pogledu načina njihovog izvršavanja, ove krivične sankcije imaju zajedničku svrhu – vaspitanje, prevaspitavanje i pravilan razvoj maloljetnika kroz mjere nadzora, pružanje zaštite i pomoći, stručno osposobljavanje i razvijanje osjećaja lične odgovornosti. Dakle, svrha im je ista, samo se razlikuju načini kojima ove krivične sankcije ostvaruju pomenutu svrhu. Pored toga, zakonodavac je posebno naglasio da je svrha maloljetničkog zatvora i vršenje pojačanog uticaja na maloljetne učinioce da ubuduće ne vrše krivična djela, kao i na druge maloljetnike da ne vrše krivična djela (čl. 31, st. 2). Stoga, dužnost suda je da prilikom donošenja odluke o izricanju maloljetničkog zatvora vodi računa i o generalnoj prevenciji, a ne samo o specijalnoj prevenciji kao kod vaspitnih mjera.

Prema zakonskoj odredbi čl. 50, kazniti se može samo *stariji maloljetnik koji je učinio krivično djelo s propisanom kaznom zatvora većom od*

¹ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, *Službeni glasnik RS*, br. 13/10 i 61/13.

pet godina, ako zbog visokog stepena njegove krivice i teških posljedica krivičnog djela ne bi bilo opravdano izreći vaspitnu mjeru. Iz citirane naredbe, proizlazi da je zakonodavac predvidio nekoliko uslova koji moraju biti kumulativno ispunjeni kako bi se mogla izreći ova kazna. Prvi uslov tiče se uzrasta učinioca krivičnog djela, odnosno učinilac krivičnog djela mora biti *stariji maloljetnik*, što znači da je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršio 16 godina, a nije navršio 18 godina života. Mlađem maloljetniku ne može se izreći kazna maloljetničkog zatvora.

Drugi uslov odnosi se na težinu izvršenog krivičnog djela – starijem maloljetniku može se izreći maloljetnički zatvor ako je izvršio krivično djelo za koje je *propisana* kazna zatvora *teža* od pet godina. U pitanju je apstraktna težina izvršenog krivičnog djela izražena kroz propisanu kaznu, a ne konkretna težina djela koja se izražava utvrđenom kaznom. To su sva ona krivična djela čiji je posebni maksimum kazne zatvora veći od pet godina, ili nije određen bez obzira na poseban minimum kazne zatvora. Izricanje kazne maloljetničkog zatvora moguće je samo *ako zbog visokog stepena krivice maloljetnika i teških posljedica djela ne bi bilo opravdano izreći vaspitnu mjeru.* Dakle, sud mora u konkretnom slučaju utvrditi da postoji visok stepen krivice maloljetnika. S obzirom na to da ne postoje posebna pravila za utvrđivanje krivice maloljetnih izvršilaca krivičnih djela, primjenjuju se pravila o krivičnoj odgovornosti punoljetnih izvršilaca. Maloljetnik će biti krivično odgovoran ako je u vrijeme izvršenja krivičnog djela bio uračunljiv i vin, odnosno ako je postupao umišljajno ili nehatno. Uračunljivost i vinost maloljetnika treba cijeliti s obzirom na biopsihičke karakteristike ličnosti maloljetnika, uvažavajući pri tome činjenicu da određeni biološki i psihički procesi koji su karakteristični za taj životni period značajno utiču na intelektualne i volunтарыстичке способности maloljetnika.²

Postojanje *visokog stepena krivice* utvrđuje se u svakom konkretnom slučaju na osnovu svih karakteristika ličnosti maloljetnika i svih objektivnih i subjektivnih okolnosti koje su pratile izvršenje djela. Visok stepen krivične odgovornosti postoji u slučaju kada je psihički razvoj starijeg maloljetnika takav da ne izaziva nikakve sumnje u pogledu postojanja uračunljivosti i vinosti, npr. ako je maloljetnik postupao umišljajno. Dakle, ako sud utvrdi da je intelektualna i volunтарыстичка способность učinioca razvijena te da psihički odnos učinioca prema djelu nesumnјivo ukazuje na volju učinioca da ga izvrši, logično je uzeti da postoji visok stepen krivične odgovornosti. Prema stanovištu sudske prakse, kod ocjene stepena krivične odgovornosti maloljetnika mora se uzeti u obzir skup svih subjektivnih momenata koji karakterišu ličnost učinioca krivičnog djela i njegov

² Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, *Кривично право, Општи део*, Београд 1994, 425.

psihički odnos prema djelu.³ Kao subjektivne okolnosti vezane za krivično djelo koje mogu uticati na utvrđivanje stepena krivice, mogu se uzeti npr. motiv izvršenja, ispoljena odlučnost, bezobzirnost i upornost pri izvršenju djela, a okolnosti objektivnog karaktera bile bi, npr., izvršenje djela u sastavu grupe ili zločinačke organizacije.

Za izricanje kazne maloljetničkog zatvora, neophodno je utvrditi da su, pored visokog stepena krivice, nastupile i *teške posljedice djela*. Pod teškim posljedicama djela⁴ podrazumijevaju se posljedice koje se sastoje u konkretnoj teškoj povredi, kao i posljedice koje se ispoljavaju u konkretnom teškom ugrožavanju zaštićenog dobra. Prema tome, kod krivičnih djela kod kojih se posljedica ogleda u konkretnoj povredi zaštićenog dobra (npr. krivično djelo ubistva kod koga se posljedica sastoji u nasilnom oduzimanju života), u slučaju kada ona izostaje (jer je djelo ostalo u pokušaju), posljedica se izražava u konkretnoj ugroženosti zaštićenih dobara.⁵ Iz ovoga, proizlazi da primjena maloljetničkog zatvora dolazi u obzir i kod krivičnih djela povrede i kod krivičnih djela ugrožavanja. Postojanje teških posljedica djela utvrđuje se na osnovu konkretne prouzrokovane posljedice, pri čemu određenu pažnju treba posvetiti i prirodi krivičnog djela i značaju zaštićenog dobra. Kod nekih krivičnih djela, postojanje ovog uslova nikada nije sporno jer je teška posljedica djela obuhvaćena zakonskim bićem krivičnog djela, npr. kod ubistva, teških slučajeva razbojništva i sl. Međutim, kod nekih drugih krivičnih djela posljedica djela koja je obuhvaćena zakonskim bićem krivičnog djela može biti veće ili manje težine. Na primjer, osobito teška tjelesna povreda postoji kada je uništen neki važan dio tijela ili važan organ, kao i onda kada je uništeno više važnih dijelova tijela ili važnih organa. Smatra se da bi u ovom slučaju sintagmu „teške posljedice djela” trebalo restriktivno tumačiti te prihvatiti postojanje ovog uslova ukoliko je oštećeno više važnih dijelova tijela ili više organa.⁶ Restriktivno tumačenje ovog uslova u skladu je sa zahtjevom da se kazna maloljetničkog zatvora primjenjuje samo izuzetno, dakle kao posljednje sredstvo s ciljem vaspitanja i popravljanja maloljetnika.

Najvažniji uslov za izricanje kazne maloljetničkog zatvora jeste uvjerenje suda da u konkretnom slučaju, a na osnovu stepena krivice učinioca i teških posljedica djela, *ne bi bilo opravdano izreći vaspitnu mjeru*. Dakle,

³ Presuda VSS, Kžm. 99/78. Nav. prema O. Перић, *Приручник за примјену кривично-правних прописа о малолетницима*, Београд 2003, 31.

⁴ Iako u teoriji i praksi postoje različita tumačenja sintagme „teške posljedice djela“, moglo bi se reći da u novijoj literaturi prevladuje stanovište koje je došlo do izražaja na XIX zajedničkoj sjednici Saveznog suda, republičkih i pokrajinskih vrhovnih sudova i Vrhovnog vojnog suda SFRJ iz 1982. godine.

⁵ O. Перић, 30.

⁶ U tom smislu, i Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, 425.

sud je obavezan da u slučaju kada utvrdi da su ispunjeni svi prethodni uslovi za izricanje maloljetničkog zatvora, ocijeni da li bi se vaspitanje i popravljanje maloljetnika i njegovo sprečavanje da i dalje vrši krivična djela moglo postići primjenom vaspitnih mjera. Ukoliko u konkretnom slučaju, s obzirom na sve okolnosti slučaja i ličnost maloljetnika, dođe do negativnog odgovora, izreći će kaznu maloljetničkog zatvora. Iz ovoga, proizlazi da je kazna maloljetničkog zatvora *supsidijarnog karaktera* jer se primjenjuje samo u slučaju kada izricanje vaspitne mjere nije opravdano. Takav slučaj postoji u situaciji kada je radi ostvarenja svrhe krivičnih sankcija prema maloljetnicima neophodno izvršiti pojačan uticaj na maloljetnika, odnosno kada primjena zavodskih vaspitnih mjera ne bi postigla željenu svrhu. Moglo bi se reći da je maloljetnički zatvor posljednje sredstvo (*ultima ratio*) kojem sudovi pribjegavaju u suzbijanju maloljetničke delinkvencije.

Izricanje kazne maloljetničkog zatvora je fakultativno. Sud cijeni da li će u konkretnom slučaju primijeniti vaspitnu mjeru ili maloljetnički zatvor. Ukoliko na osnovu svih navedenih okolnosti stekne uvjerenje da se svrha krivičnih sankcija za maloljetnike ne bi mogla postići primjenom vaspitne mjere, sud će izreći kaznu maloljetničkog zatvora. Pri tome, dužan je u obrazloženju presude konstatovati da su ispunjeni svi zakonom predviđeni uslovi za njeno izricanje, te posebno obrazložiti razloge koji su ga naveli da izrekne kaznu maloljetničkog zatvora umjesto vaspitne mjere.

3. ODMJERAVANJE I IZRICANJE KAZNE MALOLJETNIČKOG ZATVORA

Kazna maloljetničkog zatvora po svojoj sadržini predstavlja kaznu lišenja slobode koja je vremenski ograničena. Prema ranije važećem zakonskom rješenju, ona se mogla izricati u trajanju od jedne do deset godina, nezavisno od toga za koje krivično djelo se izriče. Međutim, Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku pitanje vremenskog trajanja kazne maloljetničkog zatvora riješio je na drugačiji način. Naime, prema odredbi čl. 50, st. 1, kazna maloljetničkog zatvora koja se izriče maloljetnom učiniocu krivičnog djela ne može biti duža od pet godina, a izriče se na pune godine ili na mjesece. Za krivično djelo za koje je propisana kazna dugotrajnog zatvora, ili za sticaj najmanje dva krivična djela za koja je propisana kazna zatvora teža od deset godina, maloljetnički zatvor može trajati do deset godina.

Iz ovoga, proizlazi da postoje dva vremenska ograničenja kazne maloljetničkog zatvora. U *prvom slučaju*, koji se odnosi na izricanje kazne maloljetničkog zatvora za krivična djela za koja je propisana kazna zatvora teža od pet godina, opšti maksimum kazne maloljetničkog zatvora je pet

godina. U *drugom slučaju*, koji se odnosi na izricanje kazne maloljetničkog zatvora za krivična djela za koja je propisana kazna dugotrajnog zatvora ili za sticaj najmanje dva krivična djela za koja je propisana kazna zatvora teža od deset godina, opšti maksimum kazne maloljetničkog zatvora je deset godina. Opšti minimum kazne maloljetničkog zatvora nije određen, što prema našem mišljenju predstavlja ozbiljan propust zakonodavca jer se radi o posebnoj vrsti kazne lišenja slobode čiji opšti minimum i opšti maksimum moraju biti određeni zakonom. Takav propust zapravo ukazuje na elementarno nepoznavanje osnovnih načela krivičnog prava od strane redaktora ovog zakona, jer je zahtjev koji se odnosi na zakonsku određenost kazne (*nulla poena sine lege scripta*) sastavni dio načela zakonitosti na kojem se temelji savremeno krivično zakonodavstvo.

Zanimljivo je da ovaj propust, zakonodavac nije ispravio ni Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, što potvrđuje prethodno izrečenu tvrdnju. Napominjemo, da je opšti minimum kazne maloljetničkog zatvora precizno određen u svim zakonima u okruženju, te nije jasno zašto autori ove odredbe nisu konsultovali i uporedno zakonodavstvo. S obzirom na to da trenutno u krivičnom pravu Republike Srpske nije određen opšti minimum kazne maloljetničkog zatvora, postavlja se pitanje koji je to najmanji vremenski period na koji može biti izrečena ova kazna, odnosno može li se kao opšti minimum ove kazne uzeti opšti minimum kazne zatvora koji iznosi 30 dana? Prema našem mišljenju, takvo rješenje ne samo da bi bilo nezakonito, jer se radi o različitim vrstama kazni, već bi bilo i kriminalno-politički neopravdano i nelogično, jer postoje druge krivične sankcije za maloljetnike koje su po svojoj prirodi lakše, a opšti minimum im je šest mjeseci.

Za razliku od vaspitnih mjera kod kojih se u trenutku njihovog izricanja ne zna koliko će trajati, kazna maloljetničkog zatvora mora u trenutku njenog izricanja biti tačno određena. Sudu je ostavljena mogućnost da izabere onu mjeru kazne maloljetničkog zatvora (naravno, u okviru opšteg minimuma i maksimuma ove kazne) kojom će se, prema njegovom mišljenju, postići najbolji rezultati na planu vaspitanja, prevaspitavanja i stručnog osposobljavanja maloljetnog izvršioca krivičnog djela. Pri odmjeravanju kazne maloljetničkog zatvora starijem maloljetniku, sud uzima u obzir sve okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća u skladu sa članom 37, st. 1 i 2 Krivičnog zakona, imajući posebno u vidu stepen zrelosti maloljetnika i vrijeme potrebno za njegovo vaspitanje i stručno osposobljavanje. Dakle, odmjeravanje kazne maloljetničkog zatvora, prema izričitom stavu zakonodavca, vrši se primjenom opštih pravila o odmjeravanju kazne (čl. 37, st. 1 i 2), te je sud dužan uzeti u obzir: stepen krivične odgovornosti, pobude iz kojih je djelo izvršeno, jačinu ugrožavanja ili po-

vrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je djelo učinjeno, raniji život učinioca, njegove lične prilike i njegovo držanje poslije izvršenog krivičnog djela, kao i druge okolnosti koje se odnose na ličnost učinioca. Ako se kazna maloljetničkog zatvora izriče za krivično djelo učinjeno u povratu, posebno će se uzeti u obzir da li je ranije djelo iste vrste kao i novo djelo, da li su oba djela učinjena iz istih pobuda i koliko je vremena prošlo od ranije primjene krivične sankcije.

Pri odmjeravanju kazne starijem maloljetniku za krivično djelo, sud ne može izreći kaznu maloljetničkog zatvora u trajanju dužem od kazne zatvora propisane za to krivično djelo, a nije vezan za najmanju propisanu mjeru te kazne (čl. 51, st. 2). Citirana odredba, takođe upućuje na zaključak da redaktori ovog zakona nisu posvetili dovoljno pažnje pisanju njegovih odredaba. Naime, ako se ima u vidu odredba stava 1 istog člana, prema kojoj je opšti maksimum kazne maloljetničkog zatvora pet godina ako se izriče za krivično djelo za koje je propisana kazna zatvora preko pet godina, odnosno deset godina za krivična djela za koja je propisana kazna dugotrajnog zatvora, odnosno u slučaju sticaja dva djela za koja je propisana kazna zatvora preko deset godina, i laiku je potpuno jasno da nema ni teoretske mogućnosti da izrečena kazna maloljetničkog zatvora dostigne, a kamoli pređe posebni maksimum predviđene kazne zatvora.

Specifičnost kazne maloljetničkog zatvora dolazi do izražaja i kada su u pitanju *krivična djela u sticaju*. Prema odredbi čl. 52, st. 1, možemo praviti razliku između nekoliko situacija. *Prva* postoji kada stariji maloljetnik izvrši više krivičnih djela u sticaju, a sud nađe da za svako krivično djelo treba izreći kaznu maloljetničkog zatvora. U tom slučaju, sud će, po slobodnoj ocjeni, za sva djela odmjeriti jednu kaznu u granicama predviđenim u članu 51 ovog zakona. Dakle, ne izriče se jedinstvena kazna na osnovu prethodno utvrđenih kazni za svako pojedinačno krivično djelo, kao što je to slučaj kod odmjeravanja kazne za krivična djela u sticaju punoljetnim licima, već se na osnovu svih okolnosti slučaja i ličnosti maloljetnog izvršioca izriče samo jedna kazna maloljetničkog zatvora. Pri tome, sud je obavezan obrazložiti postojanje zakonskih uslova za primjenu ove krivične sankcije i okolnosti koje su ga navele na njeno izricanje.

Druga situacija postoji u slučaju kada sud nađe da bi za neko djelo u sticaju starijeg maloljetnika trebalo kazniti, a za druga krivična djela izreći vaspitnu mjeru. U tom slučaju, sud će, za sva djela u sticaju, izreći samo kaznu maloljetničkog zatvora. Međutim, ako je sud za krivična djela u sticaju utvrdio kazne zatvora i maloljetničkog zatvora, izriče zatvor kao jedinstvenu kaznu primjenom opštih pravila za sticaj krivičnih djela (čl. 52, st. 2). Kaznu zatvora sud će izreći i ako nađe da za neka krivična djela u sticaju treba izreći vaspitnu mjeru, a za druga kaznu zatvora (čl. 52, st. 3).

Pravila o odmjeraivanju kazne maloljetničkog zatvora za krivična djela u sticaju primjenjuju se i u slučaju kada sud poslije izrečene kazne maloljetničkog zatvora utvrdi da je maloljetnik prije ili poslije njenog izricanja učinio neko krivično djelo (čl. 52, st. 4).

Specifičnost kazne maloljetničkog zatvora dolazi do izražaja i kod *uslovnog otpusta*. Prema odredbi člana 53, lice osuđeno na kaznu maloljetničkog zatvora može biti uslovno otpušteno ako je izdržalo najmanje trećinu izrečene kazne i ako se na osnovu postignutog uspjeha izvršenja može opravdano očekivati da će se na slobodi dobro ponašati i da neće vršiti krivična djela, ali ne prije nego što je provelo šest mjeseci u kazneno-popravnoj ustanovi. Dakle, minimalno vrijeme koje maloljetnik mora provesti u kazneno-popravnoj ustanovi je šest mjeseci. O uslovnom otpustu osuđenog na kaznu maloljetničkog zatvora odlučuje sudija prvostepenog suda koji je donio presudu (čl. 177, st. 1). Uz uslovni otpust, sud može izreći neku od vaspitnih mjera pojačanog nadzora, uz mogućnost primjenjivanja jedne ili više posebnih obaveza predviđenih članom 35 ovog zakona. Ako za vrijeme trajanja uslovnog otpusta maloljetnik učini novo krivično djelo ili prekršaj javnog reda i mira sa elementima nasilja, ili ako određena mjera pojačanog nadzora ne postiže svrhu, ili maloljetnik ne ispunjava posebne obaveze koje su mu određene uz vaspitnu mjeru pojačanog nadzora, sud može opozvati uslovni otpust. U tom slučaju, vrijeme provedeno na uslovnom otpustu neće se uračunati u vrijeme izdržane kazne maloljetničkog zatvora.

Zakon predviđa mogućnost odgođenog izricanja i naknadnog izricanja kazne maloljetničkog zatvora. *Odgođeno izricanje* kazne maloljetničkog zatvora, po svojoj suštini podsjeća na uslovnu osudu. Naime, prema čl. 54, st. 1, sud može *izreći* kaznu maloljetničkog zatvora i istovremeno odrediti da je *neće izvršiti* kada se opravdano može očekivati da se i prijetnjom *naknadnog izricanja* kazne može uticati na maloljetnika da ubuduće ne vrši krivična djela. Navedena odredba je nejasna, jer određuje da sud *izriče* kaznu i istovremeno određuje da je *neće izvršiti* ako se može očekivati da će prijetnja *naknadnog izricanja* kazne uticati na maloljetnika da ubuduće ne vrši krivična djela. Nije jasno zašto se prijeti naknadnim izricanjem kazne koja je već izrečena. Logično bi bilo da se prijeti naknadnim izricanjem kazne koja je *utvrđena*, kao što je to slučaj kod uslovne osude. Zapravo, čini nam se da je i ovdje zakonodavac napravio terminološke greške, te da se ova odredba odnosi na prijetnju naknadnog izvršenja već izrečene kazne, a ne na prijetnju naknadnog izricanja kazne koja je već izrečena. Na ovaj zaključak upućuje i stav 2 ovog člana, prema kojem sud *naknadno može izreći izvršenje izrečene kazne* maloljetničkog zatvora ako maloljetnik, za vrijeme koje odredi sud, a koje ne može biti kraće od jedne ni duže od tri godine (vrijeme provjeravanja), učini novo krivično djelo ili ako od-

bija da postupi po izrečenoj vaspitnoj mjeri pojačanog nadzora ili izvršenju posebnih obaveza.

Stavom 3 ovog člana predviđeno je: „Nakon što protekne najmanje jedna godina vremena provjeravanja, sud može nakon što pribavi izvještaj organa starateljstva, izreći *konačni odustanak od izricanja kazne*, ako nove činjenice potvrđuju uvjerenje da maloljetnik neće učiniti nova krivična djela“. Nejasno je kako sud može izreći konačan odustanak od izricanja kazne koja je već izrečena (vid. stav 1 ovog člana). Međutim, bez obzira na terminološke propuste i nejasnoće koje sadrži ova zakonska odredba, postavlja se pitanje njene kriminalnopolitičke opravdanosti. Naime, kazna maloljetničkog zatvora je *ultima ratio*, izriče se samo za teška krivična djela uz postojanje visokog stepena krivice i teških posljedica djela i uz istovremeno uvjerenje suda da izricanje vaspitne mjere nije opravdano. U skladu s tim, nameće se pitanje koje su to situacije u kojima su svi navedeni uslovi ispunjeni, te u skladu s tim sud izrekne kaznu maloljetničkog zatvora, a onda odgodi njeno izvršenje jer se opravdano može očekivati da se i prijetnjom naknadnog izricanja (treba da stoji izvršenja) kazne može uticati na maloljetnika da ubuduće ne vrši krivična djela. Na osnovu kojih činjenica i okolnosti sud koji je već stekao uvjerenje da je izricanje kazne maloljetničkog zatvora neophodno, može nakon izricanja ove kazne steći uvjerenje da se i prijetnjom naknadnog izvršenja ove kazne može postići svrha kažnjavanja? Ukoliko postoje takve činjenice i okolnosti, onda, prema našem mišljenju, nisu ispunjene pretpostavke za izricanje kazne maloljetničkog zatvora, i sud u takvim slučajevima treba da primijeni vaspitnu mjeru, a na kaznu.

Naknadno izricanje kazne maloljetničkog zatvora takođe predstavlja novinu u našem krivičnopravnom sistemu. Po svojoj suštini i sadržini, naknadno izricanje kazne je slično opozivu uslovne osude zbog novog krivičnog djela. Naime, odredbom čl. 55, st. 1 predviđeno je: „Ako maloljetnik kojem je odgođeno izricanje kazne maloljetničkog zatvora iz člana 54 ovog zakona bude osuđen ili bude izrečena vaspitna mjera zbog novog krivičnog djela učinjenog prije isteka vremena provjeravanja, sud izriče kaznu za ranije učinjeno djelo, ako bi to, s obzirom na novoizrečenu kaznu ili vaspitnu mjeru, bilo potrebno radi odvrćanja maloljetnika od izvršenja krivičnih djela. Kazna za ranije učinjeno djelo može se izreći i ako maloljetnik i pored izrečenog upozorenja suda odbija da postupi po izrečenoj vaspitnoj mjeri ili izvršenju posebnih obaveza. Pri izricanju jedinstvene kazne, postupa se u skladu sa pravilima o izricanju kazne maloljetničkog zatvora za krivična djela u sticaju (čl. 52). Ako sud u slučaju iz stava 1 ovog člana ne izrekne kaznu, odlučuje ostaju li na snazi već izrečene mjere ili izriče druge mjere. Kazna se može izreći najkasnije šest mjeseci nakon

proteka vremena provjeravanja ili nakon okončanja postupka zbog novog krivičnog djela.

4. ZASTARJELOST IZVRŠENJA KAZNE MALOLJETNIČKOG ZATVORA, PRAVNE POSLJEDICE OSUDE, BRISANJE OSUDE I REHABILITACIJA

S obzirom na činjenicu da je kazna maloljetničkog zatvora posebna kazna lišenja slobode, zakonodavac je predvidio i posebna pravila o zastarjelosti izvršenja kazne maloljetničkog zatvora, pravnim posljedicama osude, brisanju osude i rehabilitaciji, kao i posebne obaveze organa starateljstva prema maloljetnim učiniocima krivičnog djela nakon izvršenja kazne maloljetničkog zatvora. Kada je u pitanju zastarjelost izvršenja ove kazne, treba reći da su rokovi zastarjelosti mnogo kraći nego kod kazne zatvora. Tako, na primjer, zastarjelost izvršenja kazne maloljetničkog zatvora u trajanju dužem od pet godina nastupa ako je proteklo pet godina od dana pravnosnažnosti presude,⁷ a ukoliko se radi o izrečenoj kazni zatvora preko pet godina, zastarjelost izvršenja nastupa protekom 15 godina od dana pravnosnažnosti presude kojom je izrečena. Ako je izrečena kazna maloljetničkog zatvora preko tri godine, zastarjelost izvršenja nastupa protekom tri godine od dana pravnosnažnosti presude, dok zastarjelost za kaznu zatvora preko tri godine nastupa protekom deset godina. Ako je u pitanju kazna maloljetničkog zatvora do tri godine, zastarjelost izvršenja nastupa protekom dvije godine nakon pravnosnažnosti presude. Prema našem mišljenju, ovako postavljeni rokovi zastarjelosti izvršenja kazne maloljetničkog zatvora nisu u skladu sa kriminalnopolitičkim zahtjevima usmjerenim na suzbijanje i sprečavanje maloljetničke delinkvencije.

Podaci o osudi na kaznu maloljetničkog zatvora mogu se dati samo kada to traži sud, tužilaštvo, policijski organ i organ starateljstva, a u vezi sa krivičnim postupkom koji se vodi protiv lica kome je izrečena kazna maloljetničkog zatvora. Lica koja su na bilo koji način došla do takvih podataka, ne smiju upotrijebiti te podatke na način koji bi bio od štete za rehabilitaciju lica protiv koga je vođen krivični postupak (čl. 57). Zakonom je izričito propisano (čl. 58) da vaspitne mjere i kazna maloljetničkog zatvora ne mogu imati pravne posljedice osude koje se sastoje u zabrani sticanja određenih prava. Posebno je regulisano i pitanje *brisanja osude i rehabilitacije*. Prema članu 59 Zakona, osuda na kaznu maloljetničkog zatvora briše se iz kaznene evidencije u roku od jedne godine od dana izdržane, zastarjele ili oprostene kazne, ako za to vrijeme osuđeni maloljetnik ne učini novo krivično djelo. Ako maloljetnik ima više osuda, može se

⁷ Prema ranijem zakonskom rješenju, zastarjelost je u ovom slučaju nastupala protekom deset godina od osude na maloljetnički zatvor preko pet godina.

iz kaznene evidencije brisati svaka osuda pojedinačno ili istovremeno ako postoje uslovi za brisanje svake od tih osuda. Osuda se ne može brisati dok traje primjena mjere bezbjednosti. Ako je u toku roka za brisanje osude maloljetniku izrečena kazna maloljetničkog zatvora ili zatvora preko pet godina, ne briše se ni ranija, ni kasnija osuda. Zakonodavac je predvidio da poslije izdržane, oprostene ili zastarjele kazne maloljetničkog zatvora, maloljetnici uživaju sva prava utvrđena ustavom, zakonom i drugim propisima, osim ako ta prava nisu ograničena izvršenjem mjera bezbjednosti (čl. 60).

Nakon izdržane kazne maloljetničkog zatvora, nadležni organ starateljstva u kontaktu i saradnji sa nadležnim ministarstvima i drugim vladinim i nevladinim organizacijama, institucijama, preduzećima i pojedincima pruža pomoć maloljetniku oko iznalaženja smještaja i sredine u kojoj će živjeti, dovršetka započetog obrazovanja i stručnog osposobljavanja, liječenja radi zaštite njegovog fizičkog i duševnog zdravlja, pri pronalaženju zaposlenja, obezbjeđenju ishrane, odjeće i finansijskih sredstava za druge nužne potrebe radi omogućavanja njegovog ponovnog integrisanja u društvenu zajednicu. Nadležni organ staranja dužan je poslije otpuštanja maloljetnika sa izvršenja kazne maloljetničkog zatvora posebno da brine o maloljetniku bez roditelja, kao i o maloljetniku čije su porodične i materijalne prilike nesređene. Ova briga podrazumijeva naročito smještaj, ishranu, nabavku odjeće, liječenje, pomoć u sređivanju porodičnih prilika, okončanje stručnog osposobljavanja i zapošljavanje maloljetnika.

5. ZAVRŠNE NAPOMENE

Kazna maloljetničkog zatvora predstavlja specifičnu vrstu kazne lišenja slobode, koja se od drugih kazni lišenja slobode koje poznaje naše zakonodavstvo (zatvor i dugotrajni zatvor) razlikuje po mnogim specifičnostima. To je i razumljivo ako se ima u vidu činjenica da se radi o kazni koja se izriče maloljetnim učiniocima krivičnih djela čiji biopsihološki i sociološki razvoj ličnosti nije još uvijek dovršen i na koje, upravo zbog toga, institucionalni tretman može i negativno djelovati. Svako zatvaranje, odnosno svaka institucionalna mjera koja se primjenjuje prema maloljetnicima može imati ne samo pozitivne, već i negativne efekte na njegovu socijalizaciju. Iz tog razloga, mogućnost izricanja ove kazne predviđena je samo izuzetno, uz ispunjenje svih zakonom predviđenih uslova. Iako je zakonodavac novim zakonskim rješenjem vjerovatno želio obezbijediti što adekvatniju primjenu ove krivične sankcije, čini nam se da su prilikom normiranja ove krivične sankcije učinjeni određeni propusti, odnosno greške, a neka rješenja su i kriminalnopolitički upitna. Prije svega, nije određen opšti minimum ove kazne, što samo po sebi predstavlja ozbiljno kršenje načela zakonitosti, pa i povredu osnovnih prava i sloboda maloljetnika, jer se iz postojećih zakonskih odredaba ne može zaključiti koji je to

opšti minimum ispod kojeg sud ne može izreći ovu kaznu. Moglo bi se postaviti pitanje i kriminalnopolitičke opravdanosti postojanja dva različita opšta maksimuma jer je prethodno zakonsko rješenje davalo mogućnost sudu da mjeru kazne maloljetničkog zatvora prilagodi konkretnoj težini djela i opasnosti učinioca, krećući se u rasponu od jedne do deset godina, bez obzira na to o kojoj apstraktnoj težini krivičnog djela je riječ. Prema sadašnjem zakonskom rješenju, sud nema mogućnosti da starijem maloljetniku koji izvrši jedno krivično djelo sa zapriječenom kaznom zatvora do 15 ili 20 godina izrekne kaznu maloljetničkog zatvora preko pet godina, bez obzira na činjenicu da okolnosti djela i ličnost učinioca ukazuju na postojanje veoma teških posljedica djela i visok stepen društvene opasnosti učinioca djela. Navedeno zakonsko rješenje nije na liniji efikasnog suzbijanja i sprečavanja maloljetničke delinkvencije. Naime, maloljetnici se sve češće javljaju kao učinioci teških krivičnih djela čije izvršenje je praćeno brutalnošću, nasiljem i organizovanošću, a takve oblike kriminaliteta ne možemo suzbijati i sprečavati jednom isuviše blagom društvenom reakcijom.

U prethodnom izlaganju, istaknuto je da je kazna maloljetničkog zatvora *ultima ratio*, da je krajnje sredstvo koje treba primjenjivati u borbi protiv maloljetničke delinkvencije, te da se ova kazna može izreći samo ako izricanje vaspitne mjere nije opravdano. Ako pogledamo sve uslove koje je zakonodavac predvidio, kao i uslov da sud mora steći uvjerenje da je izricanje ove kazne legitimno, nameće se pitanje kriminalnopolitičke opravdanosti uvođenja mogućnosti odgođenog izricanja kazne maloljetničkog zatvora. Naime, pored niza alternativnih mjera i vaspitnih mjera koje stoje sudu na raspolaganju prilikom suđenja maloljetnom učiniocu i izričitog zahtjeva koji pred njih postavlja zakonodavac, a koji se odnosi na postupnost u kažnjavanju maloljetnika, teško je zamisliti situaciju u kojoj sud nađe da je neophodno izreći kaznu maloljetničkog zatvora te istovremeno odluči da odgodi njeno izricanje smatrajući da se opravdano može očekivati da će se i prijetnjom izricanja ove kazne uticati na maloljetnika da ubuduće ne čini krivična djela. Zar u toj i takvoj situaciji nije dovoljno izreći maloljetniku neku vaspitnu mjeru, ili čak i neku alternativnu mjeru, pogotovo ako se ima u vidu da sud može vaspitne preporuke u izuzetnim slučajevima izreći i za krivična djela sa predviđenom kaznom zatvora preko pet godina, dakle za ista ona djela za koja može izreći i kaznu maloljetničkog zatvora. I ovo rješenje je, prema našem mišljenju, kriminalnopolitički upitno jer nije jasno kako za krivična djela iste apstraktne težine možemo reagovati najtežom krivičnom sankcijom, tj. kaznom maloljetničkog zatvora i nekom vaspitnom preporukom, npr. da maloljetnik redovno pohađa školu. Zbog svega navedenog, čini nam se da bi zakonodavac u narednom periodu trebalo da preispita legitimnost postojećeg zakonskog rješenja kazne maloljetničkog zatvora, te da ga prilagodi prvenstveno

načelu legaliteta kao i kriminalnopolitičkim zahtjevima vremena u kojem živimo.

LISTA REFERENCI

Bibliografske reference

1. Перић, Обрад, *Приручник за примјену кривичноправних прописа о малолетницима*, Номос – Филип Вишњић, Београд 2003;
2. Срзентић, Никола, Стајић, Александар, Лазаревић, Љубиша, *Кривично право, Општи део*, Савремена администрација, Београд 1994;
3. Закон о заштити i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, *Službeni glasnik RS*, br. 13/10 i 61/13.

Full Professor Ivanka Marković, LL.D.

Faculty of Law, University of Banja Luka

JUVENILE IMPRISONMENT

Summary

Juvenile imprisonment is a specific type of prison sentence, which differs in many ways from the other penalties of loss of liberty known in our legislation (incarceration and long-term imprisonment). This is understandable if one bears in mind the fact that it is a sentence which is passed on juvenile offenders whose bio-psychological and social development of personality is not yet completed and who, therefore, can be adversely affected by such institutional treatment. For this reason, the possibility of imposing this penalty is provided only as an exception, if the conditions stipulated by the law have been met. Law on Protection and Treatment of Children and Juveniles in the Criminal Procedure introduced certain innovations in the regulation of juvenile imprisonment and, thereby, caused certain weaknesses that challenge the legitimacy and legality of the new legal solutions.

The author of the paper points out all the specificities of juvenile imprisonment, and at the same time critically analyses relevant statutory provisions.

Key words: *Older juveniles; Juvenile prison on a high degree of culpability; Severe consequences of the offense.*